

Gränsen mellan maskin och människa

Föreställ dig att du lever i en värld där du förstår allt om universum på en grundläggande nivå. Du har lärt dig fysikens lagar, du känner till varje liten mekanism som driver världen omkring dig. Du förstår hur ljuset bryts, hur regnet faller, hur en blomma öppnar sig på morgonen, och hur alla dessa processer hänger samman. Men en dag öppnas en dörr, och du går ut i ett landskap där solens ljus träffar världen på ett sätt du aldrig tidigare sett. Trots all din kunskap — all din vetenskapliga förståelse — är det första gången du *ser* världen i färg. Och i det ögonblicket inser du att något fundamentalt saknas i din förståelse.

Detta är essensen av det berömda tankeexperimentet som filosofen Frank Jackson formulerade: **Marys rum-problemet**. Mary är en färgexpert som hela sitt liv levt i ett rum utan färg och har endast lärt sig om världen genom svartvita bilder och teorier. Hon har en vetenskaplig förståelse av färgseende som överträffar alla andras. Men när hon stiger ut ur rummet och ser rött för första gången — upplever rött — inser hon att det finns en dimension av verkligheten som hennes vetenskapliga kunskap inte har fångat. Det är den mänskliga erfarenheten, upplevelsen av *kvalia*, som trotsar den strikt fysiska världen.

Varför är detta relevant för oss idag, i en tid då artificiell intelligens (AI) har blivit så avancerad att den kan skriva poesi, komponera musik och till

och med svara på frågor om filosofi? Därför att det påminner oss om att det fortfarande finns aspekter av vad det innebär att vara människa som aldrig kan reduceras till data eller programkod.

När vi idag talar om AI och dess kapacitet att efterlikna mänskligt beteende — att tala, att resonera och att skapa — frågar vi oss om den någonsin kommer att kunna förstå världen som vi gör. Kan en maskin *känna* glädje över en solnedgång? Kan den förstå kärleken mellan två människor eller sorgen över en förlust? AI kan analysera ord och generera svar, men dess förmåga att förstå *kvalia* — den subjektiva upplevelsen — saknas. Det är här vi stöter på gränsen för vad en maskin kan göra.

Thomas Nagel, en annan framstående filosof, ställer frågan i sin berömda essä "Vad är det som är som att vara en fladdermus?" Han menar att varje varelse har ett unikt första-person-perspektiv, en subjektiv upplevelse av världen som inte kan reduceras till enbart objektiv kunskap. Det finns något som det *är* att vara en fladdermus, något som varken vetenskap eller teori kan förmedla. Och detta gäller även människor. Vi har en inre upplevelse av världen som maskiner saknar.

I filmer som *The Matrix* konfronteras vi med tanken på en simulering av verkligheten. Huvudpersonen, Neo, upptäcker att världen han lever i inte är verklig, utan en digital konstruktion skapad av maskiner. Ändå finns det något djupt inne i honom som gör att han upplever världen som äkta, trots att alla hans sinnen är manipulerade. Morpheus ställer den avgörande frågan: "Hur definierar du verklighet?" och i denna fråga ligger en djupare sanning om vad det innebär att vara människa. Det finns något i den mänskliga medvetandets natur som överstiger alla dessa simuleringar — något som ingen maskin kan efterlikna. Det handlar om vår förmåga att *erfara* världen på ett sätt som går bortom data och algoritmer.

Denna fråga om vad som återstår av mänskliga upplevelser, något AI aldrig kan ta del av, ställer oss inför en större filosofisk och existentiell utmaning: Vad är medvetandet? Varifrån kommer det? Är det något som kan brytas ner i små bitar och analyseras, eller finns det något djupt inom oss som alltid kommer att vara en gåta?

August Strindberg, i sin självbiografiska roman *Inferno*, beskriver sitt eget inre mörker som ett "inferno" av känslor och erfarenheter som plågar honom. Han förmedlar den existentiella ångesten, den ständiga kampen mellan förnuft och känsla, mellan yttre verklighet och inre kaos. Strindbergs upplevelse är unik, djupt personlig, och kan inte reduceras till

vetenskapliga termer. Hans inre kris är en påminnelse om att det mänskliga medvetandet är både komplexare och mer gåtfullt än vi ofta föreställer oss. Och just denna komplexitet, denna "eld" inom oss, verkar vara utom räckhåll för något så rationellt och logiskt som en maskin.

Så om vi återvänder till frågan om medvetandets ursprung och AI:s gränser, står vi inför en paradox. Vi skapar maskiner som är allt mer sofistikerade, som kan beräkna, analysera och till och med simulera mänskligt beteende. Men kanske är den största gåvan av allt inte vårt intellekt, utan vår förmåga att känna och uppleva världen på ett djupt, personligt sätt. Som Karin Boye uttrycker det i sin dikt *Moln*:

"Majestätiska moln - genom livet, genom döden, går de leende fram i en strålande sols sken utan skymmande oro i eter så klart ren..."

Här uttrycker Boye en känsla av livets och dödens storslagenhet, något som är så typiskt mänskligt. Det är just denna känsla — att kunna se på molnen, känna solens värme och förstå sin egen litenhet i det stora kosmos — som är essensen av vad det innebär att vara människa. Och detta, denna subjektiva upplevelse, är vad som alltid kommer att skilja oss från maskinerna.

Så vad återstår av våra mänskliga upplevelser som AI aldrig kan ta del av? Svaret är kanske lika enkelt som det är gåtfullt: känslan av att vara vid liv.